

Důsledky nelegální práce v oblasti ochrany zdraví cizinců

Mgr. RENATA ŠPATENKOVÁ, LL.M.

Katedra pracovního práva a práva sociálního zabezpečení
Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni

DOI: <https://doi.org/10.24132/ZCU.NADEJE.2022.689-700>

Klíčová slova:

nelegální práce, ochrana zdraví, cizinci, pracovní úrazy, náhrada škody

Úvod

Hodnotu zdraví lze velmi těžko definovat. Lidé si často začnou zdraví vážit až v okamžiku, kdy se jim stane úraz či onemocní. S jistotou lze říci, že každý člověk chce být zdravý a lidé žijící v demokratické společnosti přikládají lidskému zdraví velký význam.¹

Ať už jde o občana české státní příslušnosti nebo cizince,² zakotvuje český právní řád právní úpravu, prostřednictvím které je těmto osobám zajištěna preventivní i následná ochrana zdraví při práci.³ Jako preventivní ochranu lze

¹ HOLČÍK, J. *Zdraví jako osobní a společenská hodnota* [online]. 11. 1. 2012 [cit. 2022-10-06]. Dostupné z: http://prakt.upol.cz/zdravi_holcik.php.

² Cizincem se v tomto příspěvku rozumí státní příslušník tzv. třetích zemí, tzn. fyzická osoba, která není státním občanem ČR, ani občanem EU, Norska, Islandu, Lichtenštejnska a Švýcarska, ani jeho rodinným příslušníkem nebo je bez státní příslušnosti dle ust. § 1 odst. 2 zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o pobytu cizinců“).

³ Zejména zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákoník práce“) a zák. č. 309/2006 Sb., kterým se upravují další požadavky bezpečnosti a ochrany zdraví při práci v pracovněprávních vztazích a o zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při činnosti nebo poskytování služeb mimo pracovněprávní vztahy (dále jen „zákon o BOZP“).

vnímat veškeré činnosti zaměstnavatele v oblasti předcházení ohrožení života a zdraví zaměstnanců ve vztahu k výkonu jejich práce⁴ a pod následnou ochranou si lze představit systém odškodňování pracovních úrazů a nemocí z povolání.⁵ Oboje přispívá k tomu, aby zaměstnanec mohl žít kvalitní a plnohodnotný život a zaměstnavatel si mohl udržet svoji produktivitu a stabilitu.

Pokud cizinec vykonává práci nelegálně, mohou být výše uvedené prvky ochrany poměrně zásadně ovlivněny. Tento příspěvek si klade za cíl poukázat na tyto možné důsledky nelegální práce v oblasti ochrany zdraví cizinců a přivést čtenáře k zamýšlení nad otázkou, do jaké míry vlastně může výkon nelegální práce zdraví cizince postihnout.

Příčiny nelegální práce a její právní úprava

K výskytu nelegální práce přispívá řada příčin. Jednou z nich je nedostatek pracovních sil na trhu práce.⁶ Populační vývoj v posledních letech sice ukazuje, že počet obyvatel v České republice stále roste.⁷ Zásahu na tom však má zahraniční migrace, nikoliv počet narozených dětí.⁸ Výrazné populační stárnutí Čechů společně s nízkou mírou porodnosti zapříčiňuje, že klesá počet osob v produktivním věku, kteří se mohou na trhu práce uplatnit.⁹ Zahraniční migrace, která je tahounem růstu populace České republiky, tak zásadně pomáhá alespoň částečně uspokojit poptávku po pracovní síle.¹⁰

Čím více cizinců vstupuje na domácí trh práce, tím roste i riziko výkonu nelegální práce.¹¹ Z aktuální statistiky Státního úřadu inspekce práce vyplývá,

⁴ Viz ust. § 101 až 108 zákoníku práce.

⁵ Viz ust. § 269 až 271u zákoníku práce.

⁶ GLOZYGOVÁ, M. *Ročenka uprchlického a cizineckého práva 2020/2021 – VII. Jak naložit s nelegální prací cizinců?* [online]. [Systém ASPI]. Knihy VOP – Archiv knih VOP [cit. 2022-10-22]. ASPI_ID: LIT308109CZ. Dostupné z: www.aspi.cz.

⁷ Český statistický úřad. *Aktuální populační vývoj v kostce* [online]. 3. 8. 2022 [cit. 2022-09-28]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/aktualni-populacni-vyvoj-v-kostce>.

⁸ Český statistický úřad. *Pohyb obyvatel – vybrané území* [online]. 27. 8. 2022 [cit. 2022-09-28]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jspx?_af=vystup-objekt&pvo=DEM05&z=T&f=TABULKA&skupId=546&katalog=30845&pvo=DEM05&str=v94.

⁹ Český statistický úřad. *Aktuální populační vývoj v kostce*. 3. 8. 2022 [cit. 2022-09-28]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/aktualni-populacni-vyvoj-v-kostce>.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ PASTOREK, Š. *Aktuální trestněprávní a pracovněprávní otázky nelegálního zaměstnávání cizinců* [online]. 9. 3. 2022 [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2022/03/09/>

že jen za období od 1. 1. 2022 do 31. 8. 2022 bylo při nelegální práci přistíženo celkem 1 913 osob, přičemž v 1 503 případech se jednalo o cizince.¹² Ve srovnání s rokem 2021 se sice jedná o čísla nižší,¹³ je však nutné vzít v úvahu, že statistika za rok 2022 absentuje ještě celé 4 měsíce.

Nouze o pracovníky není jedinou příčinou výskytu nelegální práce. Rovněž lze uvést další příčiny, jakými jsou ekonomická výhodnost v souvislosti s odvodem daní, hrazením pojištění a dalších plateb, neznalost právní úpravy ze strany cizinců či zaměstnavatelů, administrativní a časová náročnost získání pracovního oprávnění nebo samotná neochota zaměstnavatelů plnit povinnosti plynoucí z toho, že legálně cizince zaměstnají.¹⁴

Zákonná definice pojmu nelegální práce

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o zaměstnanosti“) v § 5 písm. e) v bodě 1 až 3 uvádí tři skupiny právně relevantních znaků nelegální práce. Znaky první skupiny mohou naplnit jak cizinci, tak státní občané ČR. Naopak znaky druhé a třetí skupiny se vztahují pouze k cizincům, což může být mimo jiné důvodem, proč se dle statistik výkonu nelegální práce dopouští několikanásobně vyšší počet cizinců než občanů České republiky.¹⁵

Dle ust. § 5 písm. e) bod 1 zákona o zaměstnanosti se nelegální práci rozumí závislá práce, kterou vykonává fyzická osoba mimo pracovní právní vztah. Jedná se o situaci, kdy fyzická osoba vykonává práci osobně, ve vztahu podřízenosti zaměstnance a nadřízenosti zaměstnavatele, jménem zaměstnavatele, podle pokynů zaměstnavatele, čímž naplňuje pojmové znaky

aktualni-trestnepravni-a-pracovnepravni-otazky-nelegalniho-zamestnavani-cizincu/#_ftn13.

¹² Tisková zpráva Státního úřadu inspekce práce [online]. 20. 9. 2022 [cit. 2022-10-22]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/2786931/TZ_neleg%C3%A1ln%C3%AD_zam%C4%9Bstn%C3%A1tv%C3%A1n%C3%AD_16.9.2022.pdf/cfcd867a-27e8-9d88-3a2d-54cd5556a398.

¹³ V roce 2021 bylo při nelegální práci přistíženo celkem 3 295 osob, z toho 2 695 cizinců. Viz Tisková zpráva Státního úřadu inspekce práce [online]. 20. 9. 2022 [cit. 2022-10-22]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/2786931/TZ_neleg%C3%A1ln%C3%AD_zam%C4%9Bstn%C3%A1tv%C3%A1n%C3%AD_16.9.2022.pdf/cfcd867a-27e8-9d88-3a2d-54cd5556a398.

¹⁴ GLOZYGOVÁ, M. *Ročenka uprchlického a cizineckého práva 2020/2021 – VII. Jak naložit s nelegální prací cizinců?* [online]. [Systém ASPI]. Knihy VOP – Archiv knih VOP [cit. 2022-10-22]. ASPI_ID: LIT308109CZ. Dostupné z: www.aspi.cz.

¹⁵ Tisková zpráva Státního úřadu inspekce práce [online]. 20. 9. 2022 [cit. 2022-10-22]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/2786931/TZ_neleg%C3%A1ln%C3%AD_zam%C4%9Bstn%C3%A1tv%C3%A1n%C3%AD_16.9.2022.pdf/cfcd867a-27e8-9d88-3a2d-54cd5556a398.

závislé práce,¹⁶ a současně nevykonává tuto práci v některém ze základních pracovněprávních vztahů, kterými jsou pracovní poměr a právní vztahy založené dohodami o pracích konaných mimo pracovní poměr.¹⁷

Výše uvedené zákonné znaky závislé práce doplňují ještě další dva znaky dovozené judikaturou, a sice soustavnost výkonu práce a osobní závislost zaměstnance na zaměstnavateli.¹⁸ Tyto znaky pomáhají odlišit závislou práci od jiných aktivit, např. samostatného podnikání nebo příležitostné mezilidské výpomoci.¹⁹ V souvislosti s posouzením různých případů výkonu závislé práce v praxi judikatura také upozornila na význam odměny za práci.²⁰ Výkon práce za mzdu, plat nebo odměnu za práci je ovšem v zákoníku práce systematicky zařazen mezi podmínky výkonu práce, a to společně s výkonem práce na náklady a odpovědnost zaměstnavatele, v pracovní době, na pracovišti zaměstnavatele, popřípadě na jiném dohodnutém místě.²¹ Bez hlubšího rozboru názorů odborné veřejnosti na správnost zařazení úplaty mezi podmínky výkonu práce, lze uzavřít, že ačkoliv se nyní *de lege lata* nejedná o samostatný definiční znak závislé práce, lze vzhledem k výše uvedeným závěrům judikatury na nabídku poskytnutí úplaty pohlížet jako na významnou skutečnost pro posouzení existence výkonu závislé práce, potažmo nelegální práce.

Dle ust. § 5 písm. e) bod 2 se nelegální prací rozumí práce vykonávaná cizincem v rozporu s vydaným povolením k zaměstnání, bez tohoto povolení (je-li podle zákona o zaměstnanosti vyžadováno), nebo v rozporu se zaměstnaneckou kartou, modrou kartou nebo kartou vnitropodnikově převedeného zaměstnance, které jsou vydány podle zákona o pobytu cizinců, nebo bez některé z těchto karet (s výjimkou převedení těhotné a kojící ženy nebo matky do konce devátého měsíce po porodu k výkonu jiné práce²²).

¹⁶ Viz ust. § 2 odst. 1 zákoníku práce.

¹⁷ Viz ust. § 3 zákoníku práce, dle kterého může být závislá práce vykonávána pouze v základním pracovněprávním vztahu, pokud není upravena zvláštními právními předpisy, jako je tomu například u služebních poměrů.

¹⁸ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 13. 2. 2014, sp. zn. 6 Ads 46/2013-135.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Viz ust. § 2 odst. 2 zákoníku práce. Ke změně původní definice závislé práce uvedené v zákoníku práce ve znění účinném od 1. 1. 2007 došlo novelou s účinností od 1. 1. 2012. Ta rozdělila původní ustanovení obsahující celkem devět znaků do dvou odstavců s tím, že první odstavec obsahuje nyní jen znaky závislé práce a druhý podmínky jejího výkonu.

²² Viz ust. § 41 odst. 1 písm. c) zákoníku práce.

Cizinci, kteří nemají volný vstup na český trh práce a chtějí dle zákona o zaměstnanosti v České republice pracovat, musí mít vždy jedno z výše uvedených oprávnění k výkonu práce, jinak se mohou dopustit výkonu nelegální práce. To samé platí v případě, pokud faktický výkon práce cizince neodpovídá údajům, které jsou v oprávnění uvedeny, např. cizinec vykonává jiný druh práce, na jiném místě nebo pro jiného zaměstnavatele.²³ Neznamená to, že by cizinec nemohl údaje za žádných okolností změnit. Pro řádnou změnu je však nutné, aby byl dodržen postup uvedený v zákoně o pobytu cizinců.²⁴ Zejména se jedná o získání předchozího souhlasu odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra (dále jen „OAMP“).²⁵ Tento proces může být zejména z časového hlediska náročný, což se projevilo např. v době pandemie koronavirové choroby covid-19, kdy zaměstnavatelé potřebovali pružně reagovat na různá opatření a konkrétního cizince dle aktuální potřeby přeložit k výkonu práce na jiné místo nebo mu změnit délku týdenní pracovní doby.²⁶ V případě nedodržení zákonných požadavků pro získání souhlasu OAMP by cizinec vykonával práci nelegálně.²⁷

Dle ust. § 5 písm. e) bod 3 se nelegální práci rozumí práce vykonávaná cizincem pro právnickou nebo fyzickou osobu bez platného oprávnění k pobytu na území České republiky, je-li podle zákona o pobytu cizinců na území České republiky vyžadováno. Z tohoto popsaného pravidla lze dovodit, že každý cizinec, který má zájem pracovat na území ČR, obecně musí mít platné oprávnění k pobytu. U pracovních oprávnění majících tzv. „duální charakter“ platí, že zahrnují kromě povolení k zaměstnávání i povolení k pobytu v ČR.

Kontrola nelegální práce

V oblasti nelegálního zaměstnávání je oprávněn provádět kontroly Státní úřad inspekce práce (dále jen „SÚIP“) nebo příslušný oblastní inspektorát.²⁸ Ti jsou také oprávněni v rámci vedeného přestupkového řízení projednat a rozhodnout,

²³ GLOZYGOVÁ, M. *Ročenka uprchlického a cizineckého práva 2020/2021 – VII. Jak naložit s nelegální prací cizinců?* [online]. [Systém ASPI]. Knihy VOP – Archiv knih VOP [cit. 2022-10-22]. ASPI_ID: LIT308109CZ. Dostupné z: www.aspi.cz.

²⁴ Srov. ustanovení § 42g odst. 7 až 11 a § 42i odst. 9 zákona o pobytu cizinců.

²⁵ Působnost odboru azylové a migrační politiky je zakotvena zejména v ust. § 165 zákona o pobytu cizinců.

²⁶ PASTOREK, Š. Vybraná témata zaměstnávání cizinců ve vztahu k výkonu nelegální práce. *Právní rozhledy*. 2021, roč. 29, č. 9, s. 335.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Viz ust. § 125 zákona o zaměstnanosti.

zda se kontrolovaná osoba dopustila výkonu nelegální práce či nikoliv a uložit za případný přestupek pokutu.²⁹ V praxi se lze setkat s tím, že si posouzení ohledně výkonu nelegální práce přisvojuje také OAMP.³⁰ Jedná se o případy, kdy OAMP v rámci svých pravomocí rozhoduje mimo jiné i o vydání zaměstnanecké karty,³¹ a přitom se musí řídit pravidlem, že zaměstnaneckou kartu nevydává, pokud cizinec vykonával nelegální práci.³² K tomuto procesu může docházet dříve, než je vůbec vydáno pravomocné rozhodnutí orgánu inspekce práce, kterým by mohl být cizinec pravomocně uznán vinným ze spáchání přestupku.³³ Nastává tak paradoxní situace, kdy si OAMP sám učiní právní úsudek ohledně spáchání přestupku cizince, aniž by disponoval pravomocným rozhodnutím orgánu inspekce práce, což může mít pro cizince, který žádá o vydání zaměstnanecké karty, řadu negativních následků.³⁴

Důsledky výkonu nelegální práce pro ochranu zdraví cizince

Cizinci velmi často nemají představu o tom, jaké důsledky pro jejich zdraví může výkon nelegální práce mít. Stane-li se jim např. pracovní úraz, ocitají se v těžké situaci, ve které se nemohou spolehnout na pomoc zaměstnavatele, podporu veřejného zdravotní pojištění či systém sociálního zabezpečení. O jaké konkrétní důsledky se jedná? Níže jsou uvedeny, z pohledu autorky příspěvku, ty nejzásadnější.

Nedostatečná preventivní ochrana zdraví

Vykonává-li cizinec práci nelegálně, často se připravuje o možnost těžit z výhod jedné ze základních zásad pracovního práva, a sice zákonné ochrany postavení

²⁹ Viz ust. § 141 odst. 2 zákona o zaměstnanosti.

³⁰ JANÁK, M. Oprávnění Ministerstva vnitra ČR, odboru azylové a migrační politiky (OAMP) k učinění právního úsudku ohledně výkonu nelegální práce. In: *Pocta doc. JUDr. Janu Paulymu, CSc., k 70. narozeninám*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2022, s. 173.

³¹ Viz ust. § 165 písm. n) zákona o pobytu cizinců.

³² Viz ust. § 46 odst. 6 písm. e) zákona o pobytu cizinců.

³³ Viz ust. § 139 odst. 1 písm. c) zákona o zaměstnanosti.

³⁴ Např. ztráta možnosti dalšího pobytu a výkonu zaměstnání na území ČR včetně nutnosti opustit území ČR. Blíže viz JANÁK, M. Oprávnění Ministerstva vnitra ČR, odboru azylové a migrační politiky (OAMP) k učinění právního úsudku ohledně výkonu nelegální práce. In: *Pocta doc. JUDr. Janu Paulymu, CSc., k 70. narozeninám*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2022, s. 178.

zaměstnanec.³⁵ Ta zajišťuje zaměstnancům, jakožto slabší smluvní straně minimální úroveň práv a neumožňuje odchylná ujednání v neprospěch zaměstnance, a to ani při jeho souhlasu.³⁶

Další klíčová zásada pracovněprávních vztahů říká, že zaměstnanci mají právo na uspokojivé a bezpečné podmínky pro výkon práce.³⁷ Tato zásada se významně odráží právě v oblasti ochrany zdraví zaměstnanců. Zaměstnavatel je povinen vytvářet podmínky pro plnění zaměstnancovo pracovních úkolů, tzn. především zajistit vhodné a zdraví neohrožující pracovní prostředí.³⁸ Zajištění zákonných požadavků na ochranu zdraví při práci je v pracovním právu tradiční povinností zaměstnavatele.³⁹ Ten se snaží tuto povinnost splnit jednak soustavným vyhledáváním a hodnocením rizik, která ohrožují život a zdraví zaměstnanců ve vztahu k výkonu jejich práce, jednak následným stanovením opatření vedoucích k eliminaci či aspoň minimalizaci rizik.⁴⁰

Zaměstnavatel je povinen seznámit zaměstnance s právními a ostatními předpisy k zajištění ochrany zdraví, jež musí při své práci dodržovat.⁴¹ O podobě školení, konkrétně jeho obsahu, rozsahu, formě, četnosti i způsobu ověřování nabytých znalostí, rozhoduje zaměstnavatel.⁴² U cizinců bude bezpochyby nutné zajistit, aby bylo školení a veškeré informace o rizicích jejich práce srozumitelné, jak to vyžaduje zákoník práce.⁴³ Zákonodárce netrval na tom, aby školení adresované cizincům muselo být realizováno v jejich mateřském jazyce. Nicméně podání takto zásadních informací musí být nepochybně provedeno v jazyce, který osoba ovládá a rozumí mu.⁴⁴ Za žádoucí lze označit použití vhodné jazykové verze textů doplněné o audiovizuální či grafické vstupy, které cizinci pomohou ve vyžadovaném rozsahu pochopit obsah informace potřebné pro

³⁵ Ust. § 1a odst. 1 písm. a) zákoníku práce.

³⁶ HŮRKA, P. Komentář k § 1a. In: VYSOKAJOVÁ, M. – KAHLE, B. – RANDLOVÁ, N. – HŮRKA, P. – DOLEŽÍKEK, J. – ROUČKOVÁ, D. – DOUDOVÁ, S. – KOŠNAR, M. – HORNA, V. *Zákoník práce. Komentář* [online]. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-11-10]. ASPI_ID KO262_2006CZ. Dostupné z: www.aspi.cz.

³⁷ Ust. § 1a odst. 1 písm. b) zákoníku práce.

³⁸ Ust. § 38 odst. 1 písm. a) ve spojení s ust. § 102 odst. 1 zákoníku práce.

³⁹ Ust. § 106 odst. 1 zákoníku práce.

⁴⁰ Ust. § 102 odst. 3 a 4 zákoníku práce.

⁴¹ Ust. § 37 odst. 5 ve spojení s ust. § 103 odst. 2 zákoníku práce.

⁴² § 103 odst. 3 zákoníku práce.

⁴³ Viz ust. § 106 odst. 1 zákoníku práce.

⁴⁴ SKŘEHOT, A. P. Otázky související s prováděním školení zaměstnanců-Ukrajinců o BOZP. *Bezpečnost a hygiena práce* [online]. 2022, č. 7, s. 2. Wolters Kluwer [cit. 2022-11-11]. ASPI_ID: LIT308537CZ. Dostupné z: www.aspi.cz.

výkon jeho práce.⁴⁵ Otázkou zůstává, zda zaměstnavatel své zákonné povinnosti ohledně školení vůbec splní za situace, kdy cizinec vykonává práci nelegálně. Nepochybně bude zaměstnavatel i málo motivován poskytnout nelegálně zaměstnanému cizinci osobní ochranné pracovní prostředky či mycí, čistící a dezinfekční prostředky⁴⁶ nebo pro něj zajistit pracovnělékařské služby,⁴⁷ zejména vstupní lékařskou prohlídku.⁴⁸

Podíváme-li se na ochranu zdraví v širším slova smyslu, můžeme pod ní spatřovat také zákonnou úpravu doby odpočinku, délky a rozvržení pracovní doby, maximální délku směn, přestávky v práci nebo práci přesčas.⁴⁹ Spadá sem také dovolená, na kterou vzniká zaměstnanci právo za podmínek stanovených v zákoníku práce a která je určena k dlouhodobému odpočinku zaměstnance.⁵⁰ Z právního pohledu je dovolená dobou, kdy zaměstnanec nevykonává práci, a přesto mu náleží náhrada mzdy nebo platu ve výši jeho průměrného výdělku.⁵¹

V neposlední řadě je třeba poukázat na možnou pracovní neschopnost zaměstnance z důvodu nemoci. Nemoc sice patří mezi osobní překážky v práci na straně zaměstnance,⁵² zaměstnavatel je však povinen hradit zaměstnanci po dobu prvních 14 dní náhradu mzdy nebo platu.⁵³ Po uplynutí této doby začne práce neschopný zaměstnanec pobírat nemocenské dávky.⁵⁴ Právní úprava pamatuje i na další spektrum situací, při kterým musí zaměstnavatel poskytnout zaměstnanci náhradu mzdy, např. v případě vyšetření nebo ošetření zaměstnance ve zdravotnickém zařízení, pokud ho nebylo možné provést mimo pracovní dobu.⁵⁵

⁴⁵ SKŘEHOT, A. P. Otázky související s prováděním školení zaměstnanců-Ukrajinců o BOZP. *Bezpečnost a hygiena práce* [online]. 2022, č. 7, s. 2. Wolters Kluwer [cit. 2022-11-11]. ASPI_ID: LIT308537CZ. Dostupné z: www.aspi.cz.

⁴⁶ Ust. § 104 odst. 1 a 3 zákoníku práce.

⁴⁷ Ust. § 224 odst. 1 zákoníku práce.

⁴⁸ Ust. § 59 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁹ Dle čl. 28 Listiny základních práv a svobod České republiky mají zaměstnanci právo na uspokojivé pracovní podmínky, k nimž patří také úprava pracovní doby a doby odpočinku plynoucí ze zákoníku práce.

⁵⁰ Dle ust. § 211 zákoníku práce vzniká zaměstnanci právo na dovolenou za kalendářní rok nebo její poměrnou část a dále právo na dodatkovou dovolenou.

⁵¹ Ust. § 222 odst. 1 zákoníku práce.

⁵² Ust. § 191 zákoníku práce.

⁵³ Od 1. 7. 2019 došlo zákonem č. 32/2019 Sb., kterým se mění zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, ke zrušení tzv. karenční doby neboli doby prvních 3 dnů pracovní neschopnosti, kdy nenáležela zaměstnanci náhrada mzdy nebo platu.

⁵⁴ Ust. § 23 a násl. zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Z výše uvedeného lze uzavřít, že pro nelegálně pracujícího cizince může být mnohem obtížnější dosáhnout na řadu výhod, které zaměstnancům přináší výkon závislé práce. V praxi může docházet k tomu, že zaměstnavatel řadu svých zákonných povinností neplní a cizinec, oslaben jazykovou bariérou a nízkým povědomím o svých právech, pracuje v nebezpečných pracovních podmínkách, není proškolen, nemá k dispozici ochranné pracovní prostředky a čelí přehnané pracovní zátěži bez možnosti vybrat si pracovní volno. Nelegálně zaměstnané osoby mohou vykonávat práce, pro které nejsou zdravotně způsobilé, neboť neabsolvuji vstupní lékařskou prohlídku. Skutečnost, že nelegálně pracujícím cizincům pravděpodobně nebude zaměstnavatel hradit náhradu mzdy z důvodu nemoci, povede nejspíše k tomu, že své nemoci budou cizinci ignorovat, což by mohlo vést k závažnějším zdravotním následkům.

Nedostatečná následná ochrana zdraví

V souvislosti s následnou ochranou zdraví cizinců je níže uvedený text zaměřen na pracovní úrazy, které se zkrátka stávají, a to bez ohledu na celkovou funkčnost a kvalitu systému ochrany zdraví při práci.⁵⁶ V řadě případů hraje zásadní roli člověk a jeho chybovost.⁵⁷ Možná právě proto pojal zákonodárce odpovědnost zaměstnavatele k náhradě škody nebo nemajetkové újmy vzniklé pracovním úrazem jako odpovědnost za výsledek, kdy není vyžadováno zavinění zaměstnavatele a ten je povinen újmu nahradit, přestože dodržel veškeré právní povinnosti.⁵⁸ V tomto pojetí je opět promítnuto zvýhodnění postavení zaměstnance jakožto slabší strany v pracovněprávním vztahu.⁵⁹ Jedinou možností k částečnému či úplnému zproštění zaměstnavatele z odpovědnosti představují liberační důvody zakotvené v ust. § 270 zákoníku práce.

⁵⁵ Nařízení vlády č. 590/2006 Sb., kterým se stanoví okruh a rozsah jiných důležitých osobních překážek v práci.

⁵⁶ Dle ust. § 271k odst. 1 zákoníku práce je pracovním úrazem takové poškození zdraví nebo smrt zaměstnance, došlo-li k nim nezávisle na jeho vůli krátkodobým, náhlým a násilným působením zevních vlivů při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním (blíže viz § 273 a 274 zákoníku práce).

⁵⁷ ŠTĚFKO, M., PASTOREK Š., POLÁK, P. Nelegální práce cizinců a pracovní úrazy v ČR. *Podcast VÚBP* [online]. Řada 4, epizoda 1, 14. 4. 2021 [cit. 2022-10-28]. Dostupné z: <https://vubp.cz/illegalni-prace-cizincu-a-pracovni-urazy-v-cr/>.

⁵⁸ Viz ust. § 269 odst. 4 zákoníku práce.

⁵⁹ Viz ust. § 1a zákoníku práce.

Nelegálně pracující cizinec bude v souvislosti s pracovním úrazem řešit hned několik překážek. V prvé řadě půjde o ošetření pracovního úrazu. Pokud nemá cizinec komerční zdravotní pojištění, neplatí si dobrovolně pojistné v rámci českého systému veřejného zdravotního pojištění, anebo za něj toto pojištění neodvádí zaměstnavatel z důvodu nelegálního zaměstnávání cizince, bude mu sice zdravotní péče v České republice poskytnuta, ale veškeré výkony si bude muset zaplatit, což se může představovat pro cizince nemalou finanční zátěž.⁶⁰

Další překážka může spočívat v samotném objasnění příčin a okolností vzniku úrazu. Pro bezproblémové odškodnění pracovního úrazu bude klíčové uznání pracovního úrazu ze strany zaměstnavatele. Zaměstnavatel je povinen zachovat stav pracoviště na místě úrazu do doby objasnění příčin a okolností vzniku pracovního úrazu, zaevidovat úraz v knize úrazů, dále sepsat záznam o úrazu a bez zbytečného odkladu ohlásit pracovní úraz orgánům a institucím blíže specifikovaným v ust. § 4 odst. 1 nařízení vlády č. 201/2010 Sb., o způsobu evidence úrazů, hlášení a zasilání záznamu o úrazu. V České republice běžně v praxi nedochází k tomu, že by zaměstnavatel úraz cizince vůbec nenahlásil.⁶¹ Nahlásí-li však zaměstnavatel úraz, bude s vysokou mírou pravděpodobnosti čelit podezření z nelegálního zaměstnávání, což pro něj může mít dopad jak v oblasti práva pracovního, tak v oblasti práva správního a trestního.⁶² Nakonec ani samotný cizinec nemusí mít zájem na tom, aby byl úraz šetřen, a to v zásadě z obdobného důvodu jako zaměstnavatel. Cizinec rovněž nechce čelit následkům spojeným s prokázáním přestupku spočívajícího ve výkonu nelegální práce, jakými jsou např. povinnost zaplatit pokutu⁶³ či být dokonce vyhoštěn.⁶⁴

Neméně významnou překážkou v oblasti následné ochrany zdraví bude pro cizince snaha domoci se svého nároku na náhradu škody a nemajetkové újmy vzniklé pracovním úrazem. Cizinec, který vykonává závislou práci, má sice nárok na náhradu újmy z pracovního úrazu vůči zaměstnavateli. Otázkou je, co bude vůbec schopen v případě soudního sporu prokázat. V případě soudního sporu o náhradu škody z pracovního úrazu prokazuje splnění podmínek liberace

⁶⁰ ŠTĚFKO, M., PASTOREK Š., POLÁK, P. Nelegální práce cizinců a pracovní úrazy v ČR. *Podcast VÚBP* [online]. Řada 4, epizoda 1, 14. 4. 2021 [cit. 2022-10-28]. Dostupné z: <https://vubp.cz/nelegalni-prace-cizincu-a-pracovni-urazy-v-cr/>.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² Srov. ust. § 143 a § 342 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁶³ Viz ust. § 139 odst. 1 písm. c) ve spojení s § 139 odst. 3 písm. c) zákona o zaměstnanosti.

⁶⁴ Viz ust. § 119 odst. 1 písm. c) bod 1 zákona o pobytu cizinců.

zaměstnavatel.⁶⁵ Ovšem při prokazování, zda zaměstnanec utrpěl pracovní úraz, zda mu vznikla škoda a zda je dán vztah příčinné souvislosti mezi touto škodou a pracovním úrazem, naopak leží povinnost tvrzení a důkazní povinnost na postiženém zaměstnanci.⁶⁶ Úspěch poškozeného cizince při vymáhání nároku bude navíc ovlivněn i dalšími faktory; např. jazykovou a kulturní bariérou nebo již výše zmíněnou (ne)ochotou vypovídat s vědomím, že on sám porušil právní předpisy, když pracoval nelegálně.⁶⁷

Závěr

Výkon nelegální práce má bezpochyby dopad do zdravotní sféry cizince. Pro cizince se může zpočátku jevit výkon nelegální práce mnohem výhodněji oproti výkonu legální závislé práce, a to zejména z ekonomického hlediska. Dojde-li však k poškození zdraví, velmi rychle se projeví, jak je tento náhled zkreslený. Cizinec neriskuje pouze dočasné omezení své pracovní schopnosti, ale především riskuje, že pozbyde možnost pracovního uplatnění z důvodu trvalé újmy na zdraví do budoucna. Tato finanční ztráta pak s vysokou mírou pravděpodobnosti převáží veškeré dosavadní úspory, které výkon nelegální práce cizinci „přinesl“, nehledě na další vedlejší náklady související např. s ošetřením při pracovním úrazu.

Ochrana zdraví cizince při výkonu práce je oslabena jak ve fázi preventivní ochrany zdraví, tak ve fázi následné ochrany zdraví. Cizinci vykonávající nelegální práci nebudou mít prospěch z řady pracovněprávních ochranných ustanovení. Skutečnost, že cizinec vykonával práci nelegálně, bude mít dopad i do oblasti vymáhání nároku na náhradu škody či nemajetkové újmy z důvodu pracovního úrazu. Pozice cizince bude oslabena a občanskoprávní spor tak může být zdoluhavý a s nejistým výsledkem.⁶⁸

S ohledem na situaci na domácím trhu práce a důvodům výskytu nelegální práce cizinců, jak byly popsány v první části tohoto příspěvku, nelze očekávat,

⁶⁵ K tomu rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 12. 1996, sp. zn. 2 Cdon 1265/96.

⁶⁶ Viz ust. § 101 odst. 1 písm. a) zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění (dále jako „OSŘ“), dále ust. § 101 odst. 1 písm. b) a rovněž ust. § 120 odst. 1 OSŘ.

⁶⁷ ŠTĚFKO, M. – PASTOREK Š. – POLÁK, P. Nelegální práce cizinců a pracovní úrazy v ČR. *Podcast VÚBP* [online]. Řada 4, epizoda 1, 14. 4. 2021 [cit. 2022-10-28]. Dostupné z: <https://vubp.cz/illegalni-prace-cizincu-a-pracovni-urazy-v-cr/>.

⁶⁸ *Ibidem*.

že by problematika nelegálního zaměstnávání ztratila v blízké budoucnosti na aktuálnosti. Do budoucna by však bylo žádoucí, aby docházelo k včasné a podrobnější informovanosti ohledně možných důsledků nelegální práce v oblasti ochrany zdraví, a to jak na straně cizinců, tak na straně zaměstnavatelů. V tomto duchu vyvíjí svoji činnost např. Výzkumný ústav bezpečnosti práce, v. v. i. ve spolupráci s Ústavem státu a práva Akademie věd České republiky, v. v. i.⁶⁹ Dále se o to snaží také Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky.⁷⁰ Vedle zlepšení povědomí dotčených skupin o jejich právech a povinnostech by mohlo přispět k předcházení negativním důsledkům nelegální práce v oblasti zdraví cizinců snížení administrativní zátěže zaměstnavatelů i cizinců tak, aby byli motivováni k výkonu práce legální cestou.

Abstract

Consequences of illegal work in the field of health protection of foreigners

The article deals with the performance of illegal work by foreigners and focuses on preventive and follow-up protection of health at work. During the performance of illegal work, the elements of protection can be fundamentally affected, which brings a number of negative consequences for foreigners. The article aims to highlight these consequences. The article deals in detail with the causes of illegal work and its legal regulation in the legal system of the Czech Republic. In particular, the reduced legal protection of the employee's position as a weaker party to the contract is highlighted in the context of the lack of preventive health protection. The article also discusses work-related accidents and the most serious consequences for foreigners.

⁶⁹ *Zaměstnávání cizinců. Příběh Vitaliye – pracovní úraz nelegálního zaměstnance* [online]. Video spot, © 2022 [cit. 2022-11-15]. Dostupné z: <https://zsbozp.vubp.cz/pribeh-vitaliye-pracovni-uraz-nelegalniho-zamestnance>.

⁷⁰ Vyjádření ministra práce a sociálních věcí, Ing. Mariana Jurečka: „Už na začátku války na Ukrajině se MPSV zaměřilo na informovanost všech příchozích o tom, jak v České republice pracovat legálně. Více než 115 tisíc uprchlíků s dočasnou ochranou si u nás zaměstnání legální cestou našlo. I v kontextu dalších evropských zemí jde o velmi vysoké číslo. Současně jsme naplnili ty nejlepší možnosti nelegální práce.“ Tisková zpráva Státního úřadu inspekce práce [online]. 20. 9. 2022 [cit. 2022-10-22]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/2786931/TZ_neleg%C3%A1ln%C3%AD_zam%C4%9Bstn%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD_16.9.2022.pdf/cfcd867a-27e8-9d88-3a2d-54cd5556a398.